

resznyeákat kivágták és eltűzelték, és valamennyi méhkas a méhekkel együtt a tűz martaléka lett. Az ault asszonyok sírása, jajveszékélese töltötte be. Az apró gyermekek anyjukkal együtt sírtak.»

A cári katonaság magatartásáról a legkeményebb ítéletet Marja Dimitrijevna mondja, amikor diadalittasan megmutatják neki Hadzsi Murat levágott fejét: »Gyilkosok maguk mind, egytől-egyig, gyűlölköm magukat, gyilkosok.«

Amilyen rövid aránylag ez a regény, olyan hosszú elemzést érdemelne, mert tele van kitűnően megrajzolt mellékalakokkal. Igaz: Hadzsi Murat trágédiájának hatását tompítja az, hogy hősi harcaiból keveset és alku-dozásából túlsokat ismerünk meg. De így is: a legyőzhetetlenség s a végleg soha el nem tiporható szabadság levegője veszi körül Samil alvezérét. Ugyanakkor remekül lát-tatja meg az író az összefüggéseket a hódító politika és a hódítók morálja között, a tisztika züllöttségét s az egyszerű legénység békevágyát.

Az Olcsó könyvtár eddigi szép munkájában jelentős esemény a Hadzsi Murat kiadása. Noha semmiképpen sem tartozik Tolsztoj nagy remekművei közé, a maga kisebb igényben is vérbeli realista alkotás, amelyet az érdekes cselekmény csak még vonzóbbá tesz.

A mű fordítása egészében szép munka, de nem halíthatunk néhány hibás kifejezés-

ről. Nem szemrehányásképp említjük meg, hanem a különben kitűnő stílusérzékű fordító figyelmébe ajánlva, ha később talán átdolgozza. — A regény elején egy ízben helytelenül használja a szinonimákat: a margarétának *búze van* s a szárított tehén-trágya füstjének *illata?*(!) Akad egy pongyola mondat is: »Nazarovot a szakadatlantul társai megriadt lovai körül keringő lova magával vonzolta.« — Ez a hat szóból álló jelzős kifejezés kissé zavaró, akárcsak ez a pontatlan kép: »Pillátlan szeme kivörösödött és összeragadt alvás közben, s az öreg sűrű pislogással igyekezett szétválasztani.« Szétválasztani a szemet algha, legfeljebb a szemhéjakat lehet. Még egy hiba (s ennyi volt az összes, amit találtam): »A hegyilakók... vakmerő lovasok, akikről védekezni kell.« Valakitől védekezni nem szokás, csak valaki ellen.

Nem a fordító hibája, de néhány elmaradt szómagyarázatot is hiányolunk. A Pleiádokról pl. nem mindenki tudja, hogy azonosak a Fiastyúkkal. De az olvasó (ha már ott látja a szövegben) azt is szeretné tudni, hogy mi a *szaklya*, a *besmet*, a *cserkeszka*, a *murid*, a *pilgis*. Én csak ennyit jegyeztem ki futólag a megmagyarázatlan szavak közül. Az Olcsó Könyvtárnak, amely a széles néprétegek ma már egyre kedveltebb olvasmányaikat adja ki, erre is ügyelni kell.

Szabó Ede

KÉT TANULMÁNY

az Eötvös Lnránd Tudományegyetem Bölcsészeti Karának Évkönyvéből. (Tankönyvkiadó)

A Budapesti Tudományegyetem nagy eseményének számít az 1953-ban megjelent Bölcsészettudományi Kar Évkönyve. A szélesebb nyilvánosság előtt is bebizonyosodott, hogy egyetemeinken a marxista-leninista szellemben nevelkedett fiatal generáció felnötté válik: tudományos alkotásra képes, önálló kutató munkát folytat. Az Évkönyvet elsősorban olyan egyetemi vagy más beosztásban dolgozó fiatalok munkái töltik meg, akik csak nemrég fejezték be tanulmányaikat. Biztató jel ez: tanúskodik egyetemünk frissülő életéről, a tudományos képzés fellendüléséről s nem utolsó sorban azokról az új tehetségekről, akik a tudományos utánpótlás egyre növekvő seregét szaporítják.

Jelentős eseménynek kell tartanunk az Évkönyv megjelenését azért is, mert a szükre szabott publikációs lehetőségeket tágitotta, helyet adva az akár első tudományos jellegű

dolgozatoknak. Napjaink nyelvészeti, történeti, irodalomtörténeti stb. folyóiratai nem rendelkeznek akkora terjedelemmel, hogy minden arra érdemes munkát közöljenek. Az egyes szakfolyóiratoknál nagy anyag torlódik, a folyóiratok egy része ritkán is jelenik meg, s ezért a fiatalabb kutatók kevésbé kiforrott dolgozataikat elvéve adhatják nyilvánosság elé. Az Évkönyv nem oldja meg ezt a nehézséget, de egy lépéssel előre visz. Ezért volna különösen kívánatos, ha az Évkönyv, rendeltetéséhez híven, minden esztendőben megjelenék. Így gondolni lehetne azután arra is, hogy a legjobb képességű egyetemi hallgatók szakdolgozatai nyomtatásban is napvilágot lássanak. Az Évkönyv kísérletező műhellyé válhat, a tudós nevelés egyik eszközevé. Nemcsak az író — a tudomány dolgaiban tájékozódó embert is a nyilvánosság élteti, ösztönzi, innen meríti az erőt újabb és újabb mun-

kára. Ezért üdvözljük örömmel ezt a szép kezdeményezést.

Az Évkönyvben bemutatott dolgozatok tudományos színvonala elég egyenetlen. Egyiken-másikon megmutatkozik, hogy szerzőjük egy téma önálló feldolgozásának útján még csak most indult el. Egyesek túl sok mankót használnak, hosszadalmasan idéznek, főlegesen hivatkoznak már ismert eredményekre. Némelyik dolgozatnál az a benyomásunk, hogy kevesebb szóval többet mondanának.

A tömör, tárgyra tekintő előadás-hiányát érezzük az Évkönyv két, a magyar irodalom-történet köréhez tartozó dolgozatában is. Törő Györgyi »Az igazi művészet és a „művészet a művészetért” harca Petőfi korában» c. írása pedig egyenesen a végső megformálás előtti állapotban van. Sok adattal, nagy anyaggal dolgozik, számos idézetet hoz egykorú folyóiratokból, divatlapokból, cikkekből. Részletesen ismerteti, hogyan támadt fel az irodalom-elméleti vihar Eötvös József »Falu jegyzője» megjelenésekor, hogyan hágott a hadakozás tetőpontjára 1847-ben a politikus — szociális irodalom és a sáppatag szalonköltészet hívei között. Következő részben azt veszi sorra, hogyan ütköztek össze az irányzatosság hirdetői és ellenzői a népköltészet ürügyén s végül a valóság ábrázolásának szükségességét hirdető vagy elvető nézeteket mutatja be. Törő Györgyi nem aknázza ki a téma nagy lehetőségeit, alig tesz egyebet, mint szakadatlanul idéz és az idézetek közé olyan összekötő szöveget iktat, amelyben elsikkad ezeknek a forradalmat előző vitáknak történelmi konkrétsága. A 19. század közepén jelentkező öncélú irodalom felfogásnak a megítélése lényegében nem lehet más, mint a 20. századi l'art pour l'art bírálata. A 48 előtti irodalmi öncélúság, pártatlanság tartalma, érvelése, megjelenési módja azonban feltétlenül más. Ég és föld — egy évszázad társadalmi fejlődése, irodalmi harcái feszülnek közöttük — pl. a Petőfit támadó Zerffy és a »Nyugat« egyes íróinak »pártatlansága« között. S nemcsak a tehetség színvonalában mutatkozik a nagy különbség — bár az sem tekinthető véletlennek, hogy akkor, a forradalom előtt általában a kisebb tehetségek védelmezték az öncélúság eszméjét. Más a tartalma az idealista esztétikákat vulgarizáló, arisztokratikus és nemzetietlen irányzatosság-ellenességnek, mint az e századi bonyolultabb irodalmi viszonyok között, és sok esetben Janus-arcú polgári l'art pour l'artnak. Törő Györgyi elmulasztotta feltárni a reformkori irodalmi öncélúság sajátosságait. Ezért válik írása vértelenné: nem tudta közvetíteni annak a kornak, azoknak az irodalmi csatározásoknak levegőjét, amikor Petőfi költészetének forradalmi

újszerűsége hozta lázba az irodalmi világot. Megrekedt az anyag rendezésénél, logikus áttekinthető sorba rakta az idézeteket, de fukarul bánt a szövegekből kiolvasható következtetésekkel. Néhány sémára egyszerűsödött kezében az a sokszínű anyag, amelyet oly gonddal és lelkiismeretességgel gyűjtött egybe.

Szalai Sándor »József Attila és a Nyugat« c. tanulmánya nagyobb lélegzetű, önállóbb munka. Végigvezeti, hogyan vált k a Nyugat költőitől Babitstól, Kosztolányitól, Tóth Árpádtól induló fiatal József Attila hangja mind egyénibbé — a proletárköltő hogyan találja meg Ady magyarság verseiben, kuruc keserűségében, Juhász Gyula panaszkodó, magányos, de gyökeresen nemzeti és népi fájdalomában magát, hogyan kerekedik teljessé a forradalmi proletárgondolat az önmagára tudatosuló fiatal költőben s lép egyszerre elő az eszmék és formák teljes fegyverzetében, amelyben benne van Ady is, Juhász Gyula is, de immár nem mint hatás, hanem mint személyiséggel kiküzdött, korra felelő költészet. Meggyőző az az érvelés, ahogyan Szalai elemzi József Attila dekadens, főként utánérzett hangulatait, s az is, ahogyan észreveszi, hogy a díszes jelzők és divatos banatok mögül ki-kivillan a költő valódi arca dacos, lázadó, hetyké szavakat mondva. Helyén való annak a hangsúlyozása, hogy a még diákkorban levő költő maga útját kereső tapogatózásait jelzi a Babitsra, Kosztolányira, Tóth Árpádra emlékeztető versek, s nem igazi sajátja ez a hang. Jogos az az élesség is, ahogyan József Attilát elhatárolja a Nyugattól. Babitsról s részint Kosztolányiról s az 1919 utáni Nyugatról hangoztatott véleménye azonban egy régebbi vulgáris szemlélet hibáiban bűnös. Szalai Sándor szemében 1919 után Babits úgy tűnik fel, mint a »forma öncélú művelője«, a burzsoá dekadencia tipikus képviselője. S a 19 utáni Nyugat, mint *hivatalos* irodalmi »ellenzék.« A polgári dekadencia képviselői között tartja számon Tóth Árpádot is. Az elmúlt években kialakult egyoldalú Babits és Nyugat szemlélet ismerhető fel ebben. A polgári költők Babits imádatát hevesen — és jogosan — leromboló marxista irodalom-történetírás ez időből származó túlzásainak nyomára lelünk Szalai ítéleteiben. Akkor egyoldalúan Babits költészetének csak dekadens vonásait hangsúlyozták s azt, hogy a Nyugat 19 után nem tudott már a haladó irodalomnak az az orgánuma lenni, ami volt Ady korában. Különösen Babits, de a Nyugat is több ennél. Dekadens vonások nem veszték ki Babits költészetéből, de a háború alatt a barbár öldöklés ellen tiltakozó verseiben megkezdődött az a küzdelem, hogy megfeleljen az új kor kérdéseire. S kétségtelen: Juhász Gyula mellett, a forradalom

utáni Nyugat-költők közül Babits tudott igazi feleleteket adni. Sokszor csak kereste a választ, sokszor magatartása elhúzóds a kerítés mögé, de nem egyszer a nemzet szívéből szólt a nemzet lekiismeretéhez. S a

19 utáni Nyugat nemcsak »hivatalos ellen-zék«, nem az 1927-ig s azután is mindig vannak időszakok, amikor a Nyugat a demok-ratikuss eszmék szolgálatába áll.

Béldi Miklós

SÁRKÖZI GYÖRGY FAUST-FORDÍTÁSA

1.

A világirodalom nagy műveinek fordítása mindig izgalmas, szép próbája a műfordító tehetségének és türelmének, de egyszerűsmind a magyar költői nyelv gazdagságának, hajlékonyságának is. A nagy alkotások sokrétű mondanivalója, korok nyelvi eredményeit összegező stílusa olyan teljesítményre sarkallja a fordítót, amely a magyar költői nyelv szempontjából is jelentős. Köztudomású, hogy a verses művek fordítása megalkuvások sorozata, s nemcsak tehetségre, hanem nagy gondra és szerencsés pillanatokra is szükség van ahhoz, hogy az eredeti szöveg eszmei tartalmát és formáját a lehető legnagyobb mértékben megőze-lítse a mű tolmácsolója. Ezt a legnagyobb mértékű szövegűséget számonkérni: a bíráló könnyű feladata. A legnagyobb mértékű szövegűséget megvalósítani: a fordító nehéz, olykor — egy-egy bonyolult vagy látszólag nagyon is egyszerű részlet esetében — megoldhatatlan feladata. Sár-közi Faust-fordítása nem először szólaltatta meg Goethe remekművét magyar nyelven. A Faust-ot a magyar olvasóközönség előtt előszörban két korábbi fordítás, Dóczi Lajos és Kozma Andor fordítása tette ismertté. A régebbi, különösen a múlt századi fordítások — a nagy klasszikusok, Arany, Vörösmarty, Petőfi — fordításainak kivételével — nagyrészt elavultak. Az epigon-költészet vérszegény nyelve nemcsak stílári szem-pontból teszi ma már élvezhetlenné ezeket a fordításokat, hanem eltorzítja a művek eszmei tartalmát is. Így Dóczi hajdan nagyra értékelt Faust-fordítása ma már nagyon is szembetűnő hibákat mutat. Szövegűség tekintetében felelőtlen, a megoldások pongyolák, gyakran a komikus hatásig esetlenek, a rim kedvéért hamisan csengő vagy egyenesen értelmetlen szavakat illeszt a szövegbe. Goethe klasszikusan fegyelmezett, pontos fogalmazását meg-lágyítja, kellemetlenül érzelmes vagy ízet-lenül népieskedő árnyalatot ad neki. Elavult szókat, nyelvtani alakokat használ. Az eredeti ritmusát, rímfajtaát és rímelhelyezését az ilyen szempontból nehezebb helyeken egyszerűen nem veszi figyelembe. Kozma

Andor fordítása jóval igényesebb, pontosabb és jobb híján megfelelő tolmácsolása volt a Faust-nak. Formai szempontból szigorúan ragaszkodik az eredetihez, de a ritmus sok helyen nála is lompos. Stílusa ugyan-csak nem ment a rossz értelemben vett ódon íztől, mondatszerkesztése helyenkint nehézkes, költőiségben pedig a mű egészben messze elmarad az eredeti mögött. Sárközi Faust-fordítása sem megmásíthatatlanul tökéletes, de a szöveg pontos értelmezésében és elsősorban költőiségben magasan felülmúlja elődeit. E fordítás bírálatában a teljesség igénye nélkül a fordító szempontból különösen nehéz, kényes részleteket fogom kiemelni. Néhány helyen felhasználtam Halász Gábor lapszéli jegyzeteit, aki nagy hozzá-értéssel és kitűnő érzékkel nézte át Sárközi kéziratát.

2.

A Faust különösen nehéz feladat elé állítja a fordítót. Egyrészt a mű természetéből (a misztikus keret jeleneteinek emelkedett hangjától a rapszodikus monológoktól át a Boszorkányszombat mesevilágáig és a kor-látolt polgár-világ ábrázolásáig milyen széles a skála!) következik, hogy az egységes, jelleg-zetesen Goethe-stíluson belül az eszmei mondanivaló olyan sokoldalúan, annyi stílus-árnyalattal fejeződik ki, hogy a fordítónak minden jelenet stílusát külön meg kell alkotnia, nem viheti a mű elején sikeresen megütött alaphang lendülete. Másrészt a Faust egyes részeit a keletkezés szempontjából időben is távol állnak egymástól, s bár Goethe minden részletet tudatosan illeszt az egészbe, a jeleneteken mégis rajta van egy-egy Goethe-korszak jellegzetes bélyege. Azaz nemcsak a tárgyból, hanem Goethe költői fejlődéséből is következik a részletmondani-valók és stílus sokrétűsége. Világosan pé-dázza ezt akár Faust két monológjának összevetése is. Milyen nagy utat kell bejárnia a fordítónak az Ajánlás klasszikusan tömör stílusától a második monológ fojtott szenvedélyű látomásáig vagy az Auerbach Pincéje nyers kórusáig! Sárközi kitűnő költő, s nagy tehetséggel és lelkiismeretesen igyekezett megközelíteni az eredeti szövegét.